

Strand 3: The challenges facing Art Nouveau heritage (looking towards the future)

DIBUIXANT TENDÈNCIES

Sílvia Carbonell, Assumpta Dangla

Des de l'any 2000 la recerca sobre el tèxtil modernista català ha anat avançant en diversos aspectes. Tot i que en un principi semblava que el teixit difícilment s'hauria conservat i seria difícil de localitzar, en ser un material degradable i usat majoritàriament fins al seu desgast, la recerca en diferents àmbits ha estat àmpliament fructuosa.

Ja fa uns anys de la primera exposició que es va fer al Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa –*Les fàbriques i els somnis* (2002)- i encara hi ha camí per recórrer. A aquesta primera exposició la van seguir d'altres: *L'interior del 1900*, Adolf Mas fotògraf (2002), *Josep Palau Oller, del Modernisme a l'art Decó* (2003), *Miralls d'Orient* (2004), *Moderníssims* (2005), *L'herbari modernista* (2007). A través d'elles vam donar a conèixer artistes, arquitectes, decoradors, empreses, modistes, dibuixants, etc. tots ells relacionats sempre amb el món tèxtil. Amb la col·laboració del Museu de l'Estampació de Premià de Mar, per primera vegada es van donar a conèixer una sèrie de dibuixos originals per estampats, signats per Alexandre de Riquer i Josep Palau, entre d'altres.

Des de l'inici de la recerca va sorgir la necessitat de poder demostrar que a Catalunya s'havia teixit modernisme. No n'hi havia prou localitzant peces tèxtils, ja que podrien haver estat importades; es feia imprescindible trobar els mostraris industrials i els dibuixos originals fets pels professionals d'aquí. Després de tot el que hem trobat al llarg d'aquests darrers anys, hem constatat que el Modernisme en el camp del tèxtil va ser molt fructífer des d'un bon començament.

Catalunya partia amb l'avantatge de tenir una base sòlida de dibuixants i empresaris tèxtils que havia començat a consolidar-se a mitjans del segle XVIII amb les primeres

manufactures que estampaven indians de cotó. Arribats a finals del segle XIX, la industrialització catalana ja era un fet, els teòrics tèxtils uns grans experts i els dibuixants només havien d'adoptar les noves tendències, si de tot plegat volien obtenir-ne un bon resultat.

Una de les darreres donacions que ha arribat al CDMT ha estat precisament una col·lecció de 10 llibres de postes en carta de la fàbrica Pujol y Casacuberta, farcida de dibuixos de picats per a jacquard fets per Alfredo Sivilla, immersos en ple modernisme. Aquesta troballa és especialment rellevant perquè, a banda de conèixer una nova empresa productora de teixits modernistes, en coneixem el seu dibuixant, fet poc usual. De la mateixa manera, al MEMP els darrers anys s'ha atribuït una sèrie de dissenys originals a Riquer i Palau, que treballaren per l'empresa Ponsa, s'ha donat a conèixer la participació de l'artista Joan Vidal i Ventosa a la mateixa empresa i s'ha estudiat els treballs de Joan Rabadà, un destacat artista de l'època que va estar al capdavant de la secció d'estampació de La España Industrial. **Fig. 1**

Les noves recerques que es continuen fent actualment, tant en el camp de la moda¹, de la decoració i el disseny o en el pròpiament industrial, complementen el que hem anat donant a conèixer a través de diverses exposicions i publicacions. En aquest treball, ens centrem en els darreres troballes que hem fet sobre els dibuixants especialitzats en tèxtil i en els casos que es coneix, els dibuixos que van projectar.

Dibuixant tendències

Qualsevol producció artística, i també industrial, passa primer pel dibuix. I això ho sabien molt bé els industrials, teòrics i dibuixants tèxtils de principis del 1900.

En una època en que la producció industrial avançava cada cop més ràpidament -gràcies a la introducció de nova maquinària com els telers jacquard-, i amb millores contínues en la mecànica², l'acceleració de la producció era inevitable i amb ella, l'augment de dibuixants especialitzats es feia imprescindible. Les indústries, si volien ser

¹ Laura CASAL-VALLS "Del treball anònim a l'etiqueta Modistes i context social a la Catalunya del segle XIX". Duxelm, Barcelona, 2012.

² Sílvia CARBONELL, Josep CASAMARTINA. *Les fàbriques i els somnis. El Modernisme tèxtil a Catalunya*. Centre de Documentació i Museu Tèxtil, Terrassa, 2002.

competitives havien de treure un bon producte i això passava, a banda de teixir amb una matèria de qualitat, en aconseguir un disseny atractiu.

El foment per al dibuix

El disseny de teixits demanava, a més de la teoria, un domini dels llenguatges artístics i la seva pràctica. És per això que la defensa de la creació d'escoles d'Arts i Oficis va anar en augment a tot el territori català, i especialment a Barcelona, que fou el gran centre productor de dibuixos tèxtils catalans. Tot i que a l'Escola Gratuïta de Disseny de Barcelona, fundada per al perfeccionament del disseny tèxtil i amb seu a l'edifici de La Llotja, en el seu reglament de 1839 ja hi constava l'especialitat de *Dibujo aplicado a la fabricación de tejidos, estampados de indianas, blondas y bordados*³, aquesta era insuficient per la demanda que hi havia en el moment. Va ser així que tant les escoles⁴ d'Arts i Oficis (Barcelona, Igualada, Manresa, Sabadell, etc) com les recent fundades escoles Universitàries de teixit de Terrassa i Barcelona, i alguns ateneus (Igualada o Barcelona) o escoles de Districte (com el II de Barcelona), oferien classes de dibuix artístic i dibuix aplicat al tèxtil, o l'art en el teixit (aquesta darrera assignatura es va incloure dins del pla d'estudis de l'Escola d'Indústries Tèxtils de la Universitat Industrial de Barcelona⁵).

A tall d'exemple, l'Escola d'Arts i Oficis de Sabadell (fundada el 1902 i dirigida per Narcís Giralt Sallarès) considerava el de dibuixant de teixits dins del seu pla d'estudis, previst al Reglament de Règim interior de 1902. Per a ser dibuixant, entre d'altres, calia fer les assignatures següents: a 1er, teoria general de teixits, a 2on, muntatge de telers i dibuix d'ornament, i a 3er, teixits especials i anàlisi de mostres, dibuix aplicat als teixits i pràctiques de taller. Un bon dibuix era cabdal per a la creació de valor afegit, i era essencial també que els caps de fàbrica tinguessin nocions de dibuix geomètric, artístic i ornamental.

³ Pilar VÉLEZ: "Els ensenyaments de dibuix a la Junta de Comerç i la indústria de les indianes", a Alex SÁNCHEZ (coord.) *La indústria de les indianes a Barcelona 1730-1850*. Barcelona quaderns d'història, núm.17, 2011, .p.85-124.

⁴ Sobre la fundació de les escoles veure: S.CARBONELL, J.CASAMARTINA. *Les fàbriques...*

⁵ Catalunya Textil, 1912. Es presenten quatre dibuixos per estampats i teixits.

Els professors que impartien les classes de dibuix a les escoles tèxtils solien tenir formació en aquesta matèria, tant tècnica com artística. A banda de ser pedagogs, molts d'ells treballaven en alguna empresa o tenien el seu estudi particular, com Camil Cots, que com a autònom venia els seus dibuixos i picats a diverses empreses del sector. Gràcies a que la majoria es van preocupar de publicar llibres i articles de teoria i dibuix aplicat al tèxtil, avui podem conèixer una bona part d'aquest llegat.

En general, ens trobem davant de personatges polifacètics, capaços de tractar diverses disciplines alhora. Tomàs Estruch n'és un bon exemple: dibuixant de puntes, brodats, estampats i tapissos, crític i teòric de l'art; professor de l'Escola Superior d'Arts i Indústries de Barcelona entre 1901 i 1908), de l'Escola d'Arts i Oficis de Gràcia; director de l'Acadèmia Gimpera de brodats; autor, entre d'altres, del discurs inaugural del curs 1896-97 del Centre d'Arts Decoratives de Barcelona. Obtingué diverses medalles pels seus projectes, que podien arribar a valorar-se fins a 700 pessetes⁶.

Una altra gran figura va ser Pau Rodon, alumne de Francesc Xavier Lluch⁷, que dedicà la seva vida a l'ensenyament a l'Escola Tèxtil de Badalona, va fer multitud de conferències, va promoure activitats diverses com concursos artístics o dirigia la revista *Cataluña Textil*, entre d'altres. D'aquesta escola en sortiren un bon nombre de dibuixants o projectistes -com a ells els agradava anomenar-se- de croquis per a diferents tipologies de teixits⁸.

D'Agustí Esclasans, en coneixem els diversos croquis que publicà a *Cataluña Textil* entre 1906 i 1911. Després d'impartir classes a diverses escoles fundà la seva pròpia acadèmia a Barcelona. El 1908 feia una conferència reclamant la necessitat de reformar l'ensenyament del dibuix aplicat al teixit⁹.

Juan Feu va fer els seus primers projectes per a teixits com a aprenent de Camil Cots, però després s'especialitzà en estampats amb Werlin i posteriorment amb Eugenio

⁶ A l'Exposició de Belles Arts i Indústries Artístiques de 1898 hi presentà un dibuix per a mantellina blanca de blonda valorat en 700 pts o un dibuix projecte per tapís amb brodats aplicats, en 500 pts.

⁷ Sobre Lluch, veure: S.CARBONELL, J.CASAMARTINA. *Les fàbriques...*

⁸ A l'Arxiu de Badalona conserven més de 580 *esquises* de cobrellits, manteleries, estampats, dobles teles, etc... de l'Escola Tèxtil d'aquesta ciutat.

⁹ *Cataluña Textil*, vol.II, 1908, pàg. 30

Brazis. Alumne de Federico Soler Martí, al que acabà substituint com a professor de dibuix, i de Mirabent a l'Escola de Belles Arts de Barcelona, també estudià a l'escola provincial d'arts i oficis de la mateixa ciutat. Segons la ressenya que en feien el 1908 a *Cataluña Textil*, va assistir a algunes classes de Miquel Travaglia. Gran coneixedor de la teoria de teixits, també va impartir classes en el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. El 1908 publicava *Los dibujos para tejidos y su composición*¹⁰, seguint l'esquema diagramàtic de les composicions de Lamoitier i Travaglia, que tractarem més endavant.

A les escoles de Belles Arts, com la Llotja, els mestres solien ser artistes o pintors, com Josep Pascó¹¹ o Claudi Lorenzale. Aquest darrer impartí classes a Lluís Borràs Bestit, dibuixant que s'especialitzà en el tèxtil i que acabà essent també professor de dibuix de les Escoles del Districte Segon de Barcelona¹². El 1906, *La Vanguardia*¹³ destacava la gran millora de les classes de dibuix des que Borràs se n'havia fet càrrec. També publicà diversos articles sobre el gust artístic del teixits¹⁴.

Mateu Culell Aznar¹⁵, considerat un dels primers dissenyadors industrials del país, també passà per Llotja, però el seu interès pels teixits, tot i que no s'hi dedicà en exclusiva, el portà a estudiar teoria i dibuix tèxtil. Miquel Massot i Jaume Llongueras, dels que en coneixem els projectes publicats a *Materiales y Documentos de Arte Español*, també estudiaren a Llotja amb Pascó, que impartia l'assignatura de dibuix aplicat a la indústria, i del que també sabem que havia aconseguit reunir una bona col·lecció de teixits antics. Aquests són tan sols uns exemples, però n'hi ha molts més... La relació entre professors i alumnes va arribar a estrènyer forts lligams entre ells, fins al punt que alguns estudiants van treballar als tallers dels seus mestres o en algunes ocasions, com hem vist, fins i tot els van acabar substituint a l'escola.

¹⁰ *Cataluña Textil*, 1908. Publicat en tres parts. p.203-208 i 283-288. 1909, p.127

¹¹ Escola Superior d'Arts i Oficis Artístic i Belles Arts, de Barcelona

¹² Carrer Mercaders, 40, principal, Barcelona

¹³ *La Vanguardia*, 29 de setembre de 1906.

¹⁴ Luis BORRÁS. "El gusto artístico en los tejidos", *Cataluña Textil*, 1908, p.229. De Borràs també coneixem que treballà a les empreses Borrell i Pujades, Miguel Gusi i Sauri Hermanos, i que fou alumne de Joaquim Torres.

¹⁵ S. CARBONELL, J. CASAMARTINA. *Les fàbriques...*

L'interès pel tèxtil en concret i pel disseny (o les arts decoratives) en general, es feia palès també amb la promoció de concursos i exposicions. Des les escoles superiors a les escoles d'Arts i Oficis i Belles Arts, a la Diputació de Barcelona, la Unió Industrial, les revistes *Cataluña Textil* o *Materiales y Documentos de Arte Español*, i altres organitzaren concursos artístics que premiaven als dibuixants de teixits pels seus projectes. Aquests documents són una bona font per identificar els dibuixants i apreciar-ne les seves composicions.

El Centre d'Arts Decoratives, fundat el 1894 a partir de diferents industrials i amb seu al Foment del Treball Nacional, també reivindicava la figura del dibuixant industrial, com en el cas de l'exposició *El Arte Decorativo* el 1895.

El Foment d'Arts Decoratives, fundat el 1903, comptava entre els seus membres fundadors amb Jaume Brugarolas Sivilla, dibuixant especialitzat en brodats, que publicava la revista *La Bordadora* i *La Guirnalda*, a través de les quals ens ha deixat unes mostres de dibuix bellíssimes d'aquesta tècnica.

Les exposicions d'indústries artístiques de finals de segle (entre 1892-1898), tot i que no en publiquen imatges dels dissenys, ens relacionen els autors tèxtils i les obres que es presenten per a cada especialitat.

L'exposició escolar de 1913 a la Universitat Industrial es va considerar com a punt culminant de la interrelació art-indústria buscat des dels inicis del Modernisme, on s'unien les classes d'art decoratiu amb les de dibuix aplicat al teixit, a la montura jacquard i al tissatge. A *Cataluña Textil*¹⁶ es publicaren els projectes de quatre estudiants (Madurga, Carcassona, Vilarrubias i Gorina), que deixaven entreveure com apuntaven les joves promeses del disseny tèxtil, amb uns projectes encara plenament modernistes per a domàs i tapisseria jacquard.

Escoles, professors, institucions, empreses, concursos, exposicions. Tots treballant amb força i conjuntament per a millorar la producció tèxtil en una època ja plenament competitiva, van formar un gran nombre de dibuixants.

Els dibuixants

¹⁶ 1913, núm. , p.153-156

Però no tots els dibuixants de teixits van passar per les escoles tèxtils ni van ser uns professionals dedicats exclusivament a aquest sector. Podríem separar els projectistes de teixits d'aquesta època en tres grans grups¹⁷:

-en primer lloc, els que s'hi dedicaven professionalment, en exclusiva per a una empresa o bé amb estudi propi i que venien a vàries empreses del sector (aquests darrers eren la majoria). Havien estat alumnes de les escoles d'arts i oficis i universitàries, i quatre d'ells eren, a més, empresaris: Tomàs Aloy, Guillem Aresté, Lluís Borràs (professor), Jaume Brugarolas (editor), Joan Bruguera, Ignacio Brugueras, Emilio Brugueras, Francesc Canyellas, Marià Castells (empresari puntes), Juan Carratalà, José Camins, Josep Chassignet-Noguera, Antonio Clotet, Ricard Coll, Gaietà Cornet, Camil Cots (dibuixant, professor), Josep Curtils, Francesc Dordal, Agustí i Ramon Esclasans (dibuixant, professor), Francisco Estabanell (empresari cotoner), Frederic Ferrater (professor), Josep Ferrer, Juan Feu (professor), José Fiter (empresari puntes), Antoni Font, Jaume Fontcuberta, Miquel Font, Roman Jubert, Francesc Labarta, Josep Llaverías, Joan Llaverías, Benet Malvehy (empresari seder), Francesc Mañosa, Fèlix Mestres (dibuixant, professor), F. Javier Muñoz, Josep Navarro, Tomàs Nicolau, J. P. Parellada?, Francesc Perajordi, Francesc Pérez-Dolz (tractadista i professor), Adolfo Primo?, Joan Rabadà, J. Renom, Agustí Ribas, Esteban Rius Rohir?, Pau Rodon (dibuixant, professor, editor), Joaquin Rovira, Ramon Sansalvador (dibuixant, professor), Antoni Saló?, Alfred Sivilla, Federico Soler (dibuixant, professor), Pere Tarragó?, Francesc Tomás (dibuixant, professor), Miquel Travaglia (dibuixant, professor), Josep Triadó?, Juan Vacarisas (dibuixant, professor), J. Vidal Barrera?, Jaume Vilalta, Bartolomé Vilella, Francesc Vilumara (empresari seder).

Fig. 2

-un segon grup serien els dibuixants i artistes¹⁸ que s'hi van dedicar parcialment, i que podien o no haver passat per les escoles tèxtils, com és el cas, entre d'altres, de

¹⁷ Anotem un nombre important dels que hem localitzat, però no hi són tots. Els que estan en interrogant és perquè hem trobat referències puntuals i dibuixos seus en un context industrial, però no podem assegurar la seva continuïtat. Entre parèntesi anotem la professió a banda de dibuixant.

¹⁸ Per a conèixer més els del segon i tercer grup veure: S. CARBONELL, J. CASAMARTINA. *Les fàbriques...*

Josep Palau, Josep Mompou, Mateu Culell, Jaume Llongueras, Miquel Massot, Josep Triadó, Aurora Gutiérrez, Albert Marsà?, Josep Matas?.

-i un tercer grup que s'hi va dedicar molt puntualment, com podrien ser arquitectes o interioristes i que, generalment, desconeixien la teoria tèxtil. Enric Moyà, Alexandre de Riquer, Soler Rovirosa, Gaspar Homar, Joan Busquets, Domènech i Montaner, Aleix Clapés, Gallissà, Josep M. Jujol, Oleguer i Sebastià Junyent, Joan Llimona, Joan Llongueras, Luís Masriera?, Miquel Massot, Josep Pascó, Joan Vidal i Ventosa, Josep Pey...

Per al bon desenvolupament i competitivitat de la indústria tèxtil, el primer grup esmentat eren els més rellevants, seguit dels segons. Els projectes individuals i puntuals de personalitats com l'ebenista i interiorista Gaspar Homar, per exemple, ens han deixat un llegat global molt valuós, però no significa una producció industrial seriada, sinó més aviat un treball que es podria incloure dins el debat art-indústria present als treballs tèxtils. Fins ara, poques vegades s'ha pogut demostrar una relació comercial-industrial a Catalunya entre artistes destacats i empreses tèxtils, com és el cas de Ponsa i Alexandre de Riquer.

Fig. 3

A partir d'aquest estudi, hem constatat més de 100 dibuixants o projectistes de teixits, la majoria professionals vinculats a diferents empreses, que treballaren entre 1892 i 1915; n'hem intentat concretar la ubicació de l'estudi, l'empresa o empreses per les quals van treballar i trobar-ne el màxim de projectes realitzats, articles o obres publicades, etc. I aquest és tot just un punt de partida, segur que en sortiran molts més, atès que desconeixem encara molts professionals que treballaven en nòmina dins la secció de disseny de les fàbriques.

Barcelona fou el gran centre productor de dibuixos tèxtils del nostre país. Més del 40% de dibuixants coneguts tenien estudi a la capital¹⁹, a més de les tres acadèmies que de moment coneixem: Esclasans, Umbert i Gimpera. Els fabricants tèxtils d'altres poblacions, com Igualada²⁰, anaven a Barcelona a encarregar els dibuixos segons el gènere a fabricar. Un dibuix "ben ple" era més valorat pels clients que un senzill amb elements decoratius de petites dimensions. Tot depenia, però, del gènere i la tècnica amb què es volia fabricar el teixit.

D'entre tots, caldria remarcar el treball de Francesc Tomás Estruch juntament amb Francesc Xavier Lluch, Pere Vacarisas, Juan Castañé i l'empresari seder Benet Malvey, considerats els precursors del disseny tèxtil català a finals del segle XIX, encara que no pels seus dibuixos modernistes, sinó per haver sentat les bases de la teoria del dibuix aplicat al tèxtil, que seguirien i millorarien Miquel Travaglia i Juan Feu.

A inicis del segle XX els dibuixants augmentaren considerablement, gràcies a les iniciatives escolars com a les expectatives industrials. Descaríem pel seus treballs pludisciplinars a Aresté, Cots, Dordal, Esclasans, Ferrater, Rodon, Mestres, Llavería, Vilella i Sivilla.

En alguns casos, els croquis es podien aplicar a diferents matèries o tècniques, però les especificitats, per exemple, de les puntes, els brodats o els estampats, fa que trobem alguns dibuixants treballant només en una d'aquestes especialitats. Aquest és el cas dels germans Brugueras, Camins, Chassignet, Duran, Fernández, Marsà o Obea, dels que, de moment, només en coneixem dibuixos per estampats.

Les tendències

Cal recordar que la invasió de llibres de models d'ornamentació, de làmines científiques i revistes a partir l'últim quart de segle XIX anava en augment, i va aportar multitud de

¹⁹ Probablement en són més, però comptabilitzem els que n'hem localitzat l'adreça.

²⁰ Ortínez Vives, Jaume *Dibuixant de somnis... fabricant de teixits*. A Revista d'Igualada, núm. 21. 2005 pp43 a 46. D'entre els dibuixants localitzats, només 1 era igualadí.

temes ornamentals que van influenciar directament els dibuixants modernistes²¹. Però pels industrials que necessitaven produir uns teixits d'última novetat, era important conèixer què estaven fent els empresaris del sector a la resta d'Europa. Els quaderns de tendències, que van aparèixer a finals del segle XIX proposaven el que posteriorment hem anomenat les temporades. Les fàbriques se subscrivien a uns quaderns que els arribaven cada sis mesos –estiu i hivern–, i posteriorment cada quatre, on es presentaven les noves propostes en forma ja directament de teixit. Inicialment, aquestes tendències es promovien a París, davant la necessitat de marcar les modes per part d'una naixent Alta Costura: *Jean Claude Frères, Société des Nouveautés Textiles* o *Textiles Argus*, en són algunes de les primeres firmes. Però aviat s'hi va sumar Itàlia, amb cases no menys importants, com *Bilbille, Textilteca Italiana* o *Novità Tessili*.

Diversos professionals es reunien –i se segueixen reunint– per arribar a un acord de tendències per la temporada següent ja sigui en color, teixit o línia. El quaderns d'orientació –o tendències– eren una font d'inspiració pels dibuixants, teòrics o empresaris, per a crear les seves col·leccions. Tot i que de vegades veiem com clarament “afusellaven” les mostres, o sigui, les copiaven sense cap tipus de mirament, aquests quaderns van aportar creació als dibuixants tèxtils catalans. El CDMT i el MEPM conserven una bona col·lecció d'aquests quaderns de tendències, procedents d'empreses catalanes, que en testimonien l'ús. En molts casos, a més, es palesen transferències o transposicions d'estil, donat que es reproduïen de forma idèntica els mateixos motius tant en teixits de jacquard com en estampats.

Però és evident que aquí no només es copiava, sinó que també s'innovava. D'uns professors i uns alumnes ben formats i documentats en tots els àmbits, en va sortir una tècnica genuïnament catalana: l'anomenat dibuix diagramàtic.

L'enginy català: el dibuix diagramàtic

No és el mateix dissenyar un estampat que projectar una punta, dibuixar una *esquisa* per a una *manteleria* que per a camiseria o corbateria. Igual que no és el mateix teixir un

²¹ Pugin, Viollet-le-Duc, Owen Jones, Grasset, etc. a Sílvia CARBONELL BASTÉ. “Entre herbaris i mostraris”, al catàleg de l'exposició *L'herbari modernista*, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, Terrassa, 2007.

jacquard de seda que estampar un cotó. Cal tenir en compte les dimensions del dibuix, els contorns més o menys definits o la quantitat de colors, per saber els efectes que es produiran un cop acabada la peça.

El pas entremig del dibuix original *-esquisa*, croquis o projecte- al teixit és la posta (o posada) en carta, que es fa sobre un paper quadriculat que representa els fils d'ordit i les passades de trama d'aquella obra. Degut a la seva complexitat, no sempre eren els mateixos dibuixants els que feien la posta en carta del seu disseny, només eren capaços de fer-la els que coneixien a la perfecció la teoria de teixits. Aquest és el cas del testimoni que ens han deixat Camil Cots o Alfredo Sivilla.

Un dels problemes a l'hora de projectar un teixit era que l'estilització de les figures i la disposició en diagonal feia allò que en tèxtil s'anomenen *barres*. El *barrat* és un efecte visual que fa veure unes línies en diagonal o vertical, provocant el que els modernistes en deien un defecte.

Miquel Travaglia²², seguidor de les teories Lamoitier, va ser un dels precursors del dibuix diagramàtic a Catalunya, i Juan Feu en va ser el continuador. A partir del diagrama i la repetició, però alhora de la rotació en diferents graus de les figures, s'aconseguia una composició totalment harmònica, sense una direcció marcada, ja fos en jacquards, estampats, o en qualsevol altra tècnica.

L'obra del francès Paul Lamoitier, tècnic i dibuixant de teixits, va influir directament en l'ensenyament del dibuix tèxtil²³ a Catalunya, a l'inici del segle XX. Lamoitier, que va estar molt vinculat amb Barcelona i sobretot amb Pau Rodon i l'Escola de Teixits de Badalona, va publicar diversos articles sobre dibuix a la revista que dirigia el mateix Rodon, *Cataluña Textil*, com *Los dibujos y la moda en 1909*²⁴ que, evidentment, van arribar a un públic especialitzat. En les seves publicacions sempre pregonava que el dibuix no era més que una part de la composició, la resta, la formaven la matèria i el lligament, aspectes que el dibuixant havia de conèixer a la perfecció. Pel dibuixant era

²² Antoni BARGALLÓ, *El dibuix diagramàtic*, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, Terrassa, 2008

²³ Paul LAMOITIER, *La décoration des tissus, principalement des tissus d'habillement, par le tissage, l'impression, la broderie*, Ed. Chez Béranger, París, 1908

²⁴ *Cataluña Textil*, vol. , 1909, p.259-262

indispensable conèixer quins efectes produïen els dibuixos sobre els teixits quan s'aplicaven diferents lligaments, colors, matèries i acabats. Lamoitier felicitava les noves propostes decoratives que havien aconseguit els modernistes a través de les descomposicions i adaptacions de diversos subjectes antics i moderns, de l'estilització geomètrica, la fantasia i l'equilibri en la composició, que captava l'esperit de l'usuari.

Pau Rodon i Miquel Travaglia²⁵, de la mateixa manera que Camil Cots, van ser fidels seguidors de la seva teoria, que van posar en pràctica en els seus projectes i en l'ensenyament que impartiren.

Camil Cots escrivia el 1908 que la composició estava basada en la geometria, present en tota la composició artística, compaginada amb la fantasia, i amb l'equilibri i correcta distribució dels elements. Recomanava, a banda de la teoria de teixits, dominar el dibuix natural, ornamental, geomètric, paisatge, cal·ligràfic, etc. Cots va deixar una forta empremta en dos dels seus alumnes: Frederic Ferrater (que durant un temps va formar equip amb Gràcia, posteriorment Ars Tèxtil) i Joan Feu.

Justament Feu va ser un dels primers a ressaltar que la moda funcionava ja per temporades, pel fet que els teixits industrials complien una missió comercial (a no ser que fossin artístics per decoració). Era conscient que cada territori geogràfic tenia les seves preferències de motius o colorit, i per tant, calia buscar els dibuixos més apropiats en cada moment i lloc. Pel que fa al dibuix, subratllava que *es preciso evitar en ellos los rayados (barras) ya se manifiesten estos por los espacios ó por los motivos, vertical, horizontal ú oblicuamente, los cuales perjudican en gran modo su aspecto de conjunto*

²⁵ Miguel TRAVAGLIA, *Tratado de tejidos*, Barcelona 1905 i 1910

²⁶ RODON, Pau. *Tecnología de los tejidos a la Jacquard*. Cataluña Textil. Badalona, 1945.

²⁷ «copiando lo antiguo y aplicándolo servilmente a nuestros tiempos sólo se consigue levantar un cadáver; inspirándose en lo antiguo para utilizar sus enseñanzas se realiza la transfusión de la sangre [...] Con la sangre medieval, podemos robustecer la sangre del siglo decimonono y así se ha entendido modernamente al indagar el Arte en todas sus manifestaciones, lo que ha hecho las generaciones pasadas y al estudiarlo con cariño y con inteligencia perspicaz, con la vista fija en el pasado, en lo presente y en lo porvenir. Cuando no tuviera otros ejemplos para hacer buena la opinión que acabo de emitir me bastaría con citar los espléndidos resultados que ha producido en Inglaterra la escuela de que son primeros corifeos Eduardo Burne Jones y William Morris, que ha llevado a cabo una hermosa revolución en el Arte Decorativo, y cuya savia se va extendiendo por toda Europa y alcanzará muy pronto á las demás partes del Universo mundo». *La impresión ó estampado en el tejido. Memoria leída por el académico numerario D. Francisco Miquel y Badía en la solemne sesión inaugural del año académico de 1898 á 1899*. Barcelona, A. López Robert, impresor. P. 20. Publicat l'any 1899

y que tienen origen en ciertos defectos de la distribución. Al llarg dels textos descriu com obtenir una distribució perfecta amb els diferents lligaments -regulars i irregulars- a partir dels punts de creuament d'aquests, disposant els motius decoratius en una, dues, tres, quatre o més posicions, de manera que los dibujos puedan reunir la condición de no tener dirección.

Les postes en carta d'Alfredo Sivilla que es conserven al CDMT²⁶ són un bon exemple de dissenys diagramàtics ben disposats i, en conseqüència, visualment molt atractius.

Fig 4

L'arrel del dibuix diagramàtic, però, parteix de la voluntat dels teòrics de recuperar la tradició dels teixits més sumptuosos del passat. Rodon fa palès que *“sus respectivos proyectos aplicables a la tejedura de toda clase de tejidos, pueden desarrollarse sobre determinados diagramas de concepción aritmética o geométrica, cuyas áreas resultantes constituyen la base, o sea la idea distributiva de los distintos elementos decorativos que hayan de formarlos, de un modo parecido al derivado de los diagramas que se han supuesto usados por los moros de la España musulmana, preferentemente en la proyección de sus admirables arabescos; también de feliz aplicación en las artes de suntuosidad textiliaria”*²⁶.

Es tracta d'un interès per recuperar les arrels, el llenguatge autòcton, una tendència compartida pel teòric Miquel Badia²⁷. Una vegada dominada la tècnica del dibuix diagramàtic, els nous repertoris del modernisme -especialment la decoració vegetal- es poden adaptar al teixit amb resultats visuals excel·lents, de manera que les formes sinuoses, de *coup de fouet*, es transfereixen sense deficiències.

Conclusions

Amb tot plegat, els dibuixants modernistes, amb els seus coneixements artístics, històrics, tècnics, de tendències, etc. ens han llegat una sèrie dibuixos a partir dels quals podem viatjar pel modernisme a través de les seues corrents europeus, ja sigui *Coup de fouet*, japonisme, estil Mackintosh,... però amb una aportació catalana que compta amb una base teòrica sòlida i una millora substancial de la composició de la peça.

²⁶ Per a veure més dissenys: <http://imatex.cdmt.es> (dissenyador: Sivilla, Alfredo)

Queda pendent, a banda de seguir ampliant els coneixements de cadascun dels dibuixants i augmentar-ne el llistat, una cerca en profunditat de comparació dels dibuixos originals amb els mostraris de teixits per acabar de puntualitzar, en els casos que encara ho desconeixem, i en quines empreses van treballar aquest artistes del tèxtil. En aquest sentit, el CDMT i el MEPM han volgut sumar esforços per seguir amb una recerca que desvetllarà, de ben segur, nous aspectes del patrimoni tèxtil del modernisme.